

**ХУУЛЬ ЗҮЙН КЛИНИК СУРГАЛТ ТҮҮНИЙ
ЗОРИЛГО, АЧ ХОЛБОГДОЛ**

С.Оюунчимэг
ЭЗНУС-ийн Эрх зүйн онолын
тэнхимийн ахлах багш, ахмад

Товч агуулга

Дэлхий нийтээр эрх зүйн бакалаврын боловсролын чанар, үр нөлөөг дээшлүүлэх гол хүчин зүйл нь хууль зүйн клиник сургалт мөн болохыг хүлээн зөвшөөрөөд байна. Хууль зүйн клиник сургалт нь Хууль зүйн дээд боловсролын салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд онолын мэдлэгийг оюутан илүү өөрийн болгож эзэмшүүлэхэд тусладаг төдийгүй оюутныг нийгмийн социаль амьдралд бэлтгэх, дасан зохицуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Өөрөөр хэлбэл хууль зүйн клиник боловсрол нь сургалтын төлөвлөгөөнд тулгуурлан үйлчлүүлэгчтэй ажиллах замаар хуульчийн ажлын ур чадварт оюутныг сургах зорилготой сургалтын хэлбэр болохыг хөндөж авч үзсэн болно.

Түлхүүр үгс: Хууль зүйн боловсрол, хууль зүйн клиник сургалт, эрх зүйч, мэргэжлийн ур чадвар, дадлага, туршлага

Үндсэн хэсэг:

Хуульч хүний зайлшгүй эзэмшвэл зохих ур чадварыг оюутнууд сургууль төгссөний дараа, ажилд орсон хойно, практик дээр ажиллаж туршлага суух явцад олж авна хэмээн манай ихэнхи их, дээд сургуулиуд үзэж ирсэн.

Эрх зүйн бакалаврын боловсролын стандартад зааснаар суралцагсдад мэдлэг, чадвар эзэмшүүлж, мэргэжлийн үнэт чанарыг төлөвшүүлэхэд нөлөөлөх гол хүчин зүйл нь танхимын сургалтаас гадна хууль зүйн клиникийн сургалт юм

Хууль зүйн клиник сургалт буюу боловсролын талаар авч үзэхээс өмнө боловсрол гэж юу болох талаар авч үзэх нь зүйтэй.

Боловсрол гэдэг бол тусгайлан сургалтаар олж авсан мэдлэгүүдийн нийлбэр ба өөрөөр хэлбэл нийгэм, төр, хүний эрх ашгийн хүрээнд төрөөс тогтоосон боловсролын түвшинд иргэн бүрийг сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааг боловсрол гэж ойлгож болно.

Дэлхий нийтээр эрх зүйн бакалаврын боловсролын чанар, үр нөлөөг дээшлүүлэх гол хүчин зүйл нь хууль зүйн клиник сургалт мөн болохыг хүлээн зөвшөөрөөд байна.

Хуульчдыг бэлтгэж байгаа их, дээд сургуулиудын тогтолцоо, зорилго, сургалтын төлөвлөгөө, агуулгыг үзэхэд дээрхи чиг хандлагыг тодорхой олж харж болно. Үүний улмаас эрх зүйч мэргэжлээр төгсөгчид нь хүмүүст хууль эрх зүйн зөвлөлгөө өгөх, эрх зүйн акт, баримт бичгийн эхийг бэлтгэх, боловсруулах, шүүх хуралдаанд оролцох, мэтгэлцэх, иргэний хэрэгт иргэд, хуулийн этгээдийг төлөөлөн оролцох зэрэг үйл ажиллагаанд мэргэжлийн алдаа гаргах, дутуу дулимаг хандах, дадлага ур чадвар дутагдах тал олонтаа гардаг.

Гэтэл энэхүү ур чадвар, дадал, түүний тодорхой хэсгийг суралцах хугацааны туршид онолын сургалттай хослуулан клиник сургалтын хүрээнд суралцагч бүрт эзэмшүүлж, төлөвшүүлж болно. Ялангуяа эрүүгийн ба иргэний эрх зүй, захиргааны эрх зүйн чиглэлээр оюутанд олгох онолын мэдлэгийг гүнзгийрүүлэн бататгах, иргэний болон эрүүгийн процесс ажиллагаанд оролцох, хууль зүйн зөвлөгөө тусалцаа үзүүлэх чадвартай болгоход клиник сургалтын гүйцэтгэх үүрэг маш чухал юм.

Эрх зүйн бакалаврын сургалтын хүрээнд оюутан танхимд олж авсан онолын мэдлэгээ практикт хэрэглэх, хуульчийн мэргэжлийн ажлын ур чадварт суралцан зохих дадал, чадваруудыг эзэмших хэрэгцээ, шаардлагыг хангах нэг чиглэл нь хууль зүйн клиник сургалт. Ийм учраас клиник

сургалт дахь салбар эрх зүйн хичээлийг хөтлөн явуулах гол онцлог нь хуульчдын ажил үүргийг хийж гүйцэтгэх практик дадал, ур чадварыг олж авахад нь оюутанд туслахад оршино. Хуульчийн мэргэжлийн ур чадварт:

1.Аливаа асуудлыг шийдвэрлэх бүхий л боломж хувилбарыг бүхий л боломж, хувилбаруудыг урьдчилан харж чаддаг байх

2.Бусдыг сонсож, ярилцаж мэдээлэл авч чаддаг байх

3.Эрх зүйн хэм хэмжээг тайлбарлах, хуулийг хэрэглэх ур чадвар эзэмшсэн байх

4.Сэтгэн бодох, харьцуулан үзэх, хэргийн материалыг шинжлэн судлаж, үнэлэлт дүгнэлт өгөх

5.Бусдыг итгүүлэх ур чадварыг эзэмшсэн байх гэх мэт олон зүйлийг хамааруулан үздэг. Хууль зүйн дээд боловсрол нь боловсролын ерөнхий тогтолцооны хэсэг бөгөөд хуульзүйн стандартад зааснаар онолын мэдлэг,практик дадлыг тодорхой хэмжээгээр тэнцвэржүүлэн сургах сургалт юм.

Хууль зүйн клиник сургалт нь Хууль зүйн дээд боловсролын салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд онолын мэдлэгийг оюутан илүү өөрийн болгож эзэмшүүлэхэд тусладаг төдийгүй оюутныг нийгмийн социаль амьдралд бэлтгэх,дасан зохицуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Өөрөөр хэлбэл хуульзүйн клиник боловсрол нь сургалтын төлөвлөгөөнд тулгуурлан үйлчлүүлэгчтэй ажиллах замаар хуульчийн ажлын ур чадварт оюутныг сургах зорилготой сургалтын хэлбэр юм.

Клиник сургалт нь оюутан клиникийн удирдагч-багшийн удирдлага дор хууль зүйн асуудлаар амаар болон бичгээр тайлбар, лавлагаа өгөх; хууль зүйн ач холбогдол бүхий баримт бичгийн эх бэлтгэх; хэрэг маргаантай холбоотой асуудлаар үйлчлүүлэгчээс олгогдсон бүрэн эрхийн хүрээнд төлөөлөх; хэрэг, маргааныг эвлэрүүлэн зуучлах; хууль тогтоомжоор хориглоогүй хууль зүйн бусад туслалцаа үзүүлэх зэргээр бодит үйлчлүүлэгчтэй ажиллах хэлбэрээр явагдана.

Хууль зүйн клиник сургалт нь сургалтын тусгайлсан орчин, сургалтын хэрэглэгдэхүүний сан, “Уулзалтын өрөө”, “Шүүх хуралдааны танхим” болон сургалтын агуулга, зорилгод нийцсэн орчин, бусад нөхцөлийг бүрдүүлсэн байхыг шаарддаг.

Хууль зүйн клиникийн зохион байгуулалтын хэлбэр

1. Их сургууль/тэнхмим/-ийн бүтцэд байгуулсан ХЗКТ
2. Хэд хэдэн их сургуулийн оролцоотой байгуулсан их сургууль дундын ХЗКТ
3. Ашгийн бус хуулийн этгээдийн дэргэд байгуулсан ХЗКТ
4. Төрийн байгууллагын дэргэд байгуулсан ХЗКТ
5. Бусад

Хууль зүйн клиник төвийн үйл ажиллагааны чиглэл

- Нийтийн эрхзүйн чиглэлийн хууль зүйн клиник
- Тусгайлсан чиглэлийн хуульзүйн клиник
- Хязгаарлагдмал чиглэлийн хуульзүйн клиник

Хууль зүйн клиник боловсролын зорилт нь танхимд олж авсан онолын мэдлэгээ практикт хэрэглэхэд оюутанд гарч буй хийдлийг шийдвэрлэх явдал юм.

Хуулийг мэднэ гэдэг нь түүний үг үсгийг бус , харин түүний учир холбогдлыг нь мэднэ гэсэн үг юм. Тиймээс хууль, түүний дотор иргэний хууль тогтоомжийг хэрэглэж сурах, хуулийн зүйл заалтыг зөв ойлгож дүн шинжилгээ хийх, хэрэг маргааныг шийдвэрлэхэд тэдгээрийг бүрэн дүүрэн ашиглах чадварыг эзэмшүүлэх нь Иргэний эрх зүйн чиглэлийн хичээлийн нэгэн гол зорилго болон тавигддаг.

Энэхүү зорилгыг биелүүлэхэд тухайн чиглэлээр клиник сургалтыг зохион байгуулах нь чухал ач холбогдолтой гэж хувийн эрх зүйн салбарын хичээлүүдийг заадаг багшийн хувьд үзэж байна.

Хууль зүйн клиник ялангуяа иргэний эрх зүйн чиглэлээр клиник сургалтыг дараах хэлбэрээр зохион байгуулж явуулж болох юм. Үүнд:

- 1.Иргэний хууль тогтоомжийг хэрэглэх;

- 2.Нотлох баримтыг бүрдүүлэх;
- 3.Хууль зүйн зөвлөгөө өгөх;
- 4.Иргэний шүүн таслах ажиллагаанд оролцуулах;
- 5.Эрх зүйн бичиг баримтын эхийг бэлтгэх гэх мэт.

Иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэх шатанд суралцагсад зохигчдийг төлөөлөх, холбогдох нотлох баримтуудыг бүрдүүлэх, цуглуулах, мөн үйлчлүүлж байгаа иргэдтэй харилцах тэдгээрт хууль зүйн зөвлөгөө өгөх, туслалцаа үзүүлэх, өмгөөлөх зэрэг янз бүрийн ажиллагаанд оролцох иргэний төрөл бүрийн хэрэгт биечлэн оролцох зэрэг нь тухайн чиглэлээр явуулж байгаа клиник сургалтын нэг давуу тал юм. Ийнхүү оролцсоноор оюутаны хувьд зохих дадлага туршлага, ур чадвар суух, олж авсан эрх зүйн мэдлэгээ бататгах, шинэ мэдлэг олж авах ач холбогдолтой.

Хууль зүйн клиник сургалтын төвд хандсан үйлчлүүлэгчдийг хүлээн авах, хэргийн бүртгэл хөтлөх, үйлчлүүлэгчээс тавьж буй асуудал, хүсэлтийг судлах шийдвэрлэх арга замыг хайх, хууль зүйн зөвлөлгөө өгөх, эрх бүхий байгууллагад хандах гэх мэт өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааг оюутнууд хэрэгжүүлэх нь тэдэнд хуульчийн дадал, хэвшил, зохих чадвар бүрдүүлэхэд онцгой үр нөлөөтэй.

Хууль зүйн клиник сургалтын иргэний эрх зүйн хичээлийг тодорхой зорилго чиглэлтэй бие даасан хэд хэдэн хэсэгт хуваан үзэж болно. тухайлбал:

- a)Лекц
- b)Семинар дасгал
- c)Загварчлал
- d)Дүрд тоглох
- e)Үр дүнг нь тодорхойлох гэх мэт

Клиник сургалтанд хичээлийг лекцийн хэлбэрээр зайлшгүй зохион байгуулах шаардлагатай. Лекцийн зорилго нь оюутан хуульчийн ур чадвар, дадал дүй эзэмшихэд шаардлагатай бүхий л онолын болон практик мэдээллийг өгөхөд оршино.

Танхимын сургалтын өөр нэг хэлбэр нь дасгал, семинарын хичээл байдаг. Энэхүү хичээлийг тухайн клиникийн мэдээллийн бааз суурь, оюутны хөтөлж байгаа иргэний хэрэг маргаанд тулгуурлаж явуулах нь илүү үр дүнтэй, сонирхолтой болдог. Түүнчлэн удирдагч багш нь сэдэв тус бүрээр бодлого, дасгал, бодит тохиолдол, кейс дээр оюутнуудыг багт хувааж ажиллуулах, өөр хооронд нь мэтгэлцүүлэх, асуудал хэлэлцүүлэх аргыг хэрэглэх боломжтой.

Иргэний хэргийг хянан хэлэлцээд шүүхээс гаргасан шийдвэр, тогтоол, захирамж, магадлал, түүнчлэн иргэд, хуулийн этгээдээс гаргасан иргэний нэхэмжлэл, эрх зүйн баримт бичгийг тарааж судлуулах, иргэний шүүх хуралдааны видео бичлэгийг үзүүлэх зэрэг нь Клиник сургалтын загварчлалын аргад хамаарна.

Иргэний хэргийн болон шүүх хуралдааны оролцогчийн дүрд тоглуулах арга замаар иргэний хэрэг маргааныг шийдвэрлэх ажиллагааг явуулах үйлчлүүлэгчид хууль зүйн зөвлөгөө өгөх, өмгөөлөх ур чадварыг оюутанд зохих хэмжээгээр эзэмшүүлэх боломжтой.

Эцэст нь дүгнэж авч үзвэл хууль зүйн клиник сургалт бол бодит үйлдлээр дамжуулан хуульчийн мэргэжлийн ур чадварыг эзэмшүүлэх, суралцагчийг аливаа асуудалд шурган оруулах, хийнгээ суралцах, ярилцангаа сурах зарчим дээр тулгуурласан сургалтын хамгийн оновчтой хэлбэр юм.

Монгол Улсад эрх зүйн дээд боловсрол олгох үйл явцад “Хууль зүйн клиник сургалт” хэмээх сургалтын шинэ хэлбэр үүсэж бий болсноос хойш нэлээд хугацаа өнгөрсөн байх ба судлаачдын бүтээлээс үзэхэд Монгол улс дахь хууль зүйн клиникийн сургалтын түүх 1990 оноос эхлэлтэй бөгөөд 1999-2001 оны үед Монголын анхны хууль зүйн клиник сургалтын төвүүд байгуулагдаж, эрх зүйн бакалаврын тогтолцоонд клиник боловсролын эхлэл тавигджээ. Энэ үеэс багш бэлтгэж эхэлсэн төдийгүй хууль зүйн их, дээд сургуулийн дэргэд клиник төвүүд байгуулагдаж, сургалт явуулж эхэлсэн байдаг. 2007 онд Монгол Улсын “Эрх зүйн бакалаврын боловсролын стандарт”-д хууль зүйн сургуулиуд дэргэдээ хууль зүйн клиник төвтэй байх тухай заасан. Улмаар уг стандартад “Хууль зүйн

клиник сургалт”-ын тухай нэмэлт өөрчлөлт 2011 онд орсноор манай улсын хууль зүйн их, дээд сургууль бүр дэргэдээ клиник төв байгуулж ажиллахыг заасан болно.

Хууль зүйн сургуулиудын тогтолцоонд клиник сургалт нэвтэрснээр хязгаарлагдмал хүмүүст хувь хүмүүст үйлчилдэг байсан хууль, эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх үйл ажиллагаа өөрчлөгдөн нийгмийн эмзэг бүгд, ядуучууд болон дундаж орлоготой иргэд хууль зүйн туслалцаа үнэ төлбөргүй авах боломжийг бий болгосон.

Хууль зүйн клиник сургалтаар оюутанд “юу зааж сургах вэ?” гэдэг нэн чухал юм. Оюутан академик сургалтын зэрэгцээ хуульчийн мэргэжлийн дадлага дүй, туршлагад суралцах нь зайлшгүй бөгөөд энэ нь эрх зүйг хэрэглэж сурна гэсэн үг. Хууль зүйн клиник сургалтыг явуулж байгаа хуулийн их, дээд сургуулиудын өнөөгийн байдлыг судлаж үзэхэд дараахь агуулгаар явуулж байна.

1. Хууль зүйн клиникийн удиртгал
2. Хууль зүйн клиникийн бичиг хэрэг
3. Нийгэм дэх хуульчийн үүрэг, ёс зүйн зарчим, шаардлага
4. Хууль зүйн клиникийн сургалтын интерактив арга зүй
5. Үйлчлүүлэгчтэй ярилцлага хийх арга зүй
6. Хэргийн материалд дүн шинжилгээ хийх арга зүй
7. Хууль зүйн зөвлөгөө өгөх арга зүй
8. Хууль зүйн техник
9. Шүүхийн мэдүүлэг
10. Мэтгэлцээн
11. Маргаан шийдвэрлэх альтернатив аргууд

Манай улсын хууль зүйн клиник сургалт өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлогтойгоор зохион байгуулагдаж байна. Үүнд:

Нэгдүгээрт: Хууль зүйн клиник сургалт нь Монгол Улс дахь хууль зүйн туслалцааны тогтолцоонд зохих байр суурь эзэлсэн.

Хоёрдугаарт: Хууль зүйн клиник сургалт нь эрх зүйн бакалаврын боловсролын албан ёсны бүрэлдэхүүн хэсэг болж, өөрийн гэсэн стандарттай болсон.

Гуравдугаарт: Хууль зүйн сургуулийн багш нар клиник сургалтын интерактив аргуудад суралцан, багш, оюутанд зориулсан хууль зүйн клиникийн ном, сурах бичгийг боловсруулж нийтийн хүртээл болгож, сургалт-заах аргын аргачлал тодорхой хэмжээнд бий болсон.

Манай сургуулийн хувьд 2017-2018 оны хичээлийн жилд “Иргэдэд эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны төв буюу клиник сургалтын төв”-ийг байгуулан түүнийгээ сургалтанд ашиглах болсон нь сайшаалтай бөгөөд цаашид уг төвийг сургалтанд ашиглах явдлыг эрчимжүүлэх, оюутнуудын танилцах болон үйлдвэрлэлийн дадлагын зарим хэсгийг түүнд тулгуурлан зохион байгуулах нь үр дүнтэй гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна.